Diszkrét matematika 2.C szakirány

11. előadás

Nagy Gábor
nagygabr@gmail.com
nagy@compalg.inf.elte.hu
compalg.inf.elte.hu/∼nagy

Komputeralgebra Tanszék

2017. tavasz

Lineáris kódok

A kód távolsága leolvasható az ellenőrző mátrixból.

Állítás

Legyen $\mathbf{H}$ egy $[n, k]$ kód ellenőrző mátrixa. A $\mathbf{H}$-nak pontosan akkor van l darab lineárisan összefüggő oszlopa, ha van olyan kódszó, aminek a súlya legfeljebb l.

Bizonyítás

Legyen $\mathbf{H} = \begin{pmatrix} \underline{h_1} & \underline{h_2} & \cdots & \underline{h_n} \end{pmatrix}$.

$\Longrightarrow$

Ekkor $\sum_{j=1}^{l} u_j \cdot \underline{h_{l_j}} = \underline{0}$. Tekintsük azt a vektort, aminek az l_j-edik koordinátája u_j, a többi pedig 0. Ez egyrészt kódszó lesz (Miért?), másrészt a súlya legfeljebb l.

$\Longleftarrow$

Legyen $\underline{u} = (u_1, u_2, \ldots, u_n)^T$ az a kódszó, aminek a súlya l. Ekkor $\mathbf{H}$-nak az $\underline{u}$ nem-nulla koordinátáinak megfelelő oszlopai lineárisan összefüggőek.

Lineáris kódok

Következmény

A kód távolsága a legkisebb pozitív egész l, amire létezik az ellenőrző mátrixnak l darab lineárisan összefüggő oszlopa.

Példa

A (*) kód esetén:

$$\mathbf{H} = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}$$

Egyik oszlopvektor sem a nullvektor, így nincs 1 darab lineárisan összefüggő oszlop.
Egyik oszlopvektor sem többszöröse egy másiknak, így nincs 2 darab lineárisan összefüggő oszlop.
Az 1., 3. és 5. oszlopok lineárisan összefüggőek, így a kód távolsága 3.

Lineáris kódok

A $\mathbf{H}$ ellenőrző mátrix segítségével dekódolni is lehet.

Definíció

Adott $\underline{v} \in \mathbb{F}_q^n$ esetén az $\underline{s} = \mathbf{H}\underline{v} \in \mathbb{F}_q^{n-k}$ vektort szindrómának nevezzük.

Megjegyzés

A $\underline{v}$ pontosan akkor kódszó, ha $\underline{s} = \underline{0}$.

Definíció

Legyen $\underline{c}$ a kódszó, $\underline{v}$ a vett szó. Az $\underline{e} = \underline{v} - \underline{c}$ a hibavektor.

Állítás

$\mathbf{H}\underline{v} = \mathbf{H}\underline{e}$.

Bizonyítás

$\mathbf{H}\underline{v} = \mathbf{H}(\underline{c} + \underline{e}) = \mathbf{H}\underline{c} + \mathbf{H}\underline{e} = \underline{0} + \mathbf{H}\underline{e} = \mathbf{H}\underline{e}$

Lineáris kódok

A dekódolás elve: $\underline{v}$-ből kiszámítjuk a $\mathbf{H}\underline{v}$ szindrómát, ami alapján megbecsüljük az $\underline{e}$ hibavektort, majd meghatározzuk $\underline{c}$-t a $\underline{c} = \underline{v} - \underline{e}$ képlet segítségével.

Definíció

Valamely $\underline{e}$ hibavektorhoz tartozó mellékosztály az $\{\underline{e} + \underline{c} : c \text{ kódszó}\}$ halmaz.

Megjegyzés

Az $\underline{e} = \underline{0}$-hoz tartozó mellékosztály a kód.

Állítás

Az azonos mellékosztályban lévő szavak pontosan az azonos szindrómájú szavak.

Bizonyítás

Meggondolni...

Lineáris kódok

Definíció

Minden $\underline{s}$ szindróma esetén legyen $\underline{e_s}$ az a minimális súlyú szó, melynek $\underline{s}$ a szindrómája. Ez az $\underline{s}$ szindrómához tartozó mellékosztály-vezető, a mellékosztály elemei $\underline{e_s} + \underline{c}$ alakúak, ahol $\underline{c} \in K$ kódszó.

Szindrómadekódolás

Adott $\underline{v}$ esetén tekintsük az $\underline{s} = \mathbf{H}\underline{v}$ szindrómát, és az $\underline{e_s}$ mellékosztály-vezetőt. Dekódoljuk $\underline{v}$-t $\underline{c} = \underline{v} - \underline{e_s}$-nek.

Állítás

Legyen $\underline{c}$ a kódszó, $\underline{v} = \underline{c} + \underline{e}$ a vett szó, ahol $\underline{e}$ a hiba, és $w(\underline{e}) < d/2$, ahol d a kód távolsága. Ekkor a szindrómadekódolás a minimális távolságú dekódolásnak felel meg.

Lineáris kódok

Bizonyítás

Egyrészt a korábbi állítás alapján $\underline{s} = \mathbf{H}\underline{v} = \mathbf{H}\underline{e}$, másrészt $\underline{e_s}$ definíciója miatt $\underline{s} = \mathbf{H}\underline{e_s}$. Ezért $\underline{e}$ és $\underline{e_s}$ ugyanabban a mellékosztályban van, továbbá $w(\underline{e_s}) \leq w(\underline{e})$.
$w(\underline{e} - \underline{e_s}) = d(\underline{e}, \underline{e_s}) \leq d(\underline{e}, \underline{0}) + d(\underline{0}, \underline{e_s}) = w(\underline{e}) + w(\underline{e_s}) < d$.
De $\mathbf{H}(\underline{e} - \underline{e_s}) = \underline{0}$ miatt $\underline{e} - \underline{e_s}$ kódszó (Miért?), így $\underline{e} = \underline{e_s}$.

Példa

Tekintsük a (*) kódot.
$\underline{v} = (1, 1, 0, 1, 1)^T$ esetén $\mathbf{H}\underline{v} = \underline{0}$, így $\underline{v}$ kódszó.
$\underline{v} = (1, 1, 0, 0, 1)^T$ esetén $\mathbf{H}\underline{v} = (0, 1, 0)^T = \underline{s}$.
Mi az $\underline{s}$-hez tartozó mellékosztály-vezető?
A $(0, 0, 0, 1, 0)^T$ súlya 1, és a szindrómája a keresett $(0, 1, 0)^T$, így ez lesz a mellékosztály-vezető.
$\underline{c} = \underline{v} - \underline{e_s} = (1, 1, 0, 0, 1)^T - (0, 0, 0, 1, 0)^T = (1, 1, 0, 1, 1)^T$

Lineáris kódok

Emlékeztető (Hamming-korlát)

Ha $K \subset A^n$, $|A| = q$ és K t-hibajavító, akkor

$$|K| \sum_{j=0}^{t} \binom{n}{j} (q-1)^j \leq q^n.$$

Egyenlőség esetén perfekt kódról beszélünk.

Definíció

Az 1-hibajavító perfekt lineáris kódot Hamming-kódnak nevezzük.

Emlékeztető

A kód távolsága a legkisebb pozitív egész l, amire létezik az ellenőrző mátrixnak l darab lineárisan összefüggő oszlopa.

Lineáris kódok

Ha egy olyan bináris kódot készítünk, amelyre a **H** ellenőrző mátrix oszlopainak a különböző nemnulla, r hosszú vektorokat választjuk, akkor egy 1-hibajavító kódot kapunk (Miért?).
Ekkor a Hamming-korlát alakja:
$2^k(1+n) \leq 2^n$.
Egyenlőség esetén $n = 2^{n-k} - 1$, és pont ennyi $n-k$ hosszú, nemnulla vektor van.

$n = 2^r - 1$ esetén $k = n - \log(n+1)$, így a megfelelő (n,k) párok:

n	3	7	15	31	63	127	$\cdots$
k	1	4	11	26	57	120	$\cdots$

Dekódolás Hamming-kód esetén:
Ha csak 1 hiba van, akkor a hibavektornak csak egy koordinátája 1, a többi 0, így a szindróma az ellenőrző mátrix valamely oszlopa lesz. Ennek az oszlopnak megfelelő koordinátája hibás az üzenetben.

Lineáris kódok

Példa

$n = 7$, $k = 4$

$$\mathbf{H} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}$$

és

$$\mathbf{G} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \end{pmatrix}$$

$v = (1, 1, 0, 0, 1, 1, 1)^T$ esetén $\mathbf{H}v = (0, 1, 1)^T = s$, ami a $\mathbf{H}$ 2. oszlopa, így a 2. koordináta romlott el, vagyis a küldött kódszó $c = (1, 0, 0, 0, 1, 1, 1)^T$.

Lineáris kódok

Megjegyzés

A $[7, 4]$-es Hamming-kódot egy paritásbittel kiegészítve kapjuk a teletextnél használt kódolást.
A $[15, 11]$-es Hamming-kódot egy paritásbittel kiegészítve a műholdas műsorszórásnál (DBS) használják.

Definíció

A $K \subset \mathbb{F}_q^n$ kód ciklikus, ha minden $(u_1, u_2, \ldots, u_{n-1}, u_n) \in K$ esetén $(u_2, u_3, \ldots, u_n, u_1) \in K$.

Példa

$K = \{000, 101, 110, 011, 111\}$ bináris kód ciklikus.

Megjegyzés

Ez nem lineáris kód: $101 + 111 = 010 \notin K$.

Címkézett gráfok

Algoritmus(Kruskal)

Egy élsúlyozott gráf esetén az összes csúcsot tartalmazó üres részgráfból kiindulva minden lépésben vegyük hozzá a minimális súlyú olyan élt, amivel nem keletkezik kör.

Tétel

A Kruskal-algoritmus egy minimális súlyú feszítőerdőt határoz meg. Összefüggő gráf esetén minimális súlyú feszítőfát kapunk.

Bizonyítás

Elég összefüggő gráfra bizonyítani (Miért?).
Összefüggő gráf esetén az algoritmus nyilván feszítőfát eredményez (Miért?).
Indirekt tfh. van az algoritmus által meghatározott F feszítőfánál kisebb súlyú feszítőfája a gráfnak. Ha több ilyen van, akkor F' legyen az a minimális súlyú, amelyiknek a legtöbb közös éle van F-fel. Legyen e' olyan éle F'-nek, ami nem éle F-nek. (Miért van ilyen?)

Címkézett gráfok

Biz.folyt.

Az F-hez e' hozzávételével kapott gráfban van egy K kör (Miért?). Ezen kör tetszőleges e élére $w(e) \leq w(e')$ (Miért?). Az F'-ből az e' törlésével kapott gráf nem összefüggő (Miért?), és pontosan 2 komponense van (Miért?). A K-nak van olyan éle (e''), aminek a végpontjai az F'-ből az e' törlésével kapott gráf különböző komponenseiben vannak (Miért?). Tekintsük azt a gráfot, amit F'-ből az e' törlésével és az e'' hozzávételével kapunk. Az így kapott gráf is feszítőfa (Miért?), és $w(e'') < w(e')$ esetén kisebb súlyú, mint F', míg $w(e'') = w(e')$ esetén ugyanakkora súlyú, de több közös éle van F-fel. Mindkét esetben ellentmondásra jutottunk.

A maradékos osztás tétele és következményei

Tétel (polinomok maradékos osztása)

Legyen R egységelemes integritási tartomány, $f, g \in R[x]$, és tegyük fel, hogy g főegyütthatója egység R-ben. Ekkor egyértelműen léteznek olyan $q, r \in R[x]$ polinomok, melyekre $f = qg + r$, ahol $deg(r) < deg(g)$.

Bizonyítás

Egyértelműség: Tekintsük f két megfelelő előállítását:
$f = qg + r = q^*g + r^*$, amiből:

$$g(q - q^*) = r^* - r.$$

Ha a bal oldal nem 0, akkor a foka legalább k (Miért?), de a jobb oldal foka legfeljebb $k - 1$ (Miért?), tehát
$0 = g(q - q^*) = r^* - r$, és így
$q = q^*$ és $r = r^*$.

A maradékos osztás tétele és következményei

Bizonyítás folyt.

Létezés: $f = 0$ esetén $q = 0$ és $r = 0$ jó választás. $f \neq 0$ esetén f foka szerinti TI: $0 = deg(f) = deg(g)$ esetén $f = f_0 = f_0 \cdot g_0^{-1} g_0 + 0$,
$0 = deg(f) < deg(g)$ esetén $f = 0 \cdot g + f$.
Ha $deg(f) < deg(g)$, akkor $q = 0$ és $r = f$ esetén megfelelő előállítást kapunk.
Legyen f főegyütthatója f_n, g főegyütthatója g_k. $n \geq k$ esetén legyen $f^*(x) = f(x) - f_n g_k^{-1} g(x) x^{n-k}$.
$deg(f^*) < deg(f)$ (Miért?) miatt f^*-ra használhatjuk az indukciós feltevést, vagyis léteznek $q^*, r^* \in R[x]$ polinomok, amikre $f^* = q^* g + r^*$.
$f(x) = f^*(x) + f_n g_k^{-1} g(x) x^{n-k} = q^*(x) g(x) + r^*(x) + f_n g_k^{-1} g(x) x^{n-k} =$
$= (q^*(x) + f_n g_k^{-1} x^{n-k}) g(x) + r^*(x)$,
így $q(x) = q^*(x) + f_n g_k^{-1} x^{n-k}$ és $r(x) = r^*(x)$ jó választás.

Definíció

$c \in R$ esetén $(x - c) \in R[x]$ a c-hez tartozó gyöktényező.

A maradékos osztás tétele és következményei

Következmény (gyöktényező leválasztása)

Ha $0 \neq f \in R[x]$, és $c \in R$ gyöke f-nek, akkor létezik olyan $q \in R[x]$, amire $f(x) = (x - c)q(x)$.

Bizonyítás

Osszuk el maradékosan f-et $(x - c)$-vel (Miért lehet?):

$$f(x) = q(x)(x - c) + r(x).$$

Mivel $deg(r(x)) < deg(x - c) = 1$, ezért r konstans polinom.
Helyettesítsünk be c-t, így azt kapjuk, hogy
$0 = f(c) = q(c)(c - c) + r(c) = r(c)$,
amiből $r = 0$.

A maradékos osztás tétele és következményei

Következmény

Az $f \neq 0$ polinomnak legfeljebb $deg(f)$ gyöke van.

Bizonyítás

f foka szerinti TI:
$deg(f) = 0$-ra igaz az állítás (Miért?).
Ha $deg(f) > 0$, és $f(c) = 0$, akkor $f(x) = (x - c)g(x)$ (Miért?), ahol $deg(g) + 1 = deg(f)$ (Miért?). Ha d gyöke f-nek, akkor $d - c = 0$, amiből $d = c$, vagy d gyöke g-nek (Miért?). Innen következik az állítás.

A maradékos osztás tétele és következményei

Következmény

Ha két, legfeljebb n-ed fokú polinomnak $n+1$ különböző helyen ugyanaz a helyettesítési értéke, akkor egyenlőek.

Bizonyítás

A két polinom különbsége legfeljebb n-ed fokú, és $n+1$ gyöke van (Miért?), ezért nullpolinom (Miért?), vagyis a polinomok egyenlőek.

Következmény

Ha R végtelen, akkor két különböző $R[x]$-beli polinomhoz nem tartozik ugyanaz a polinomfüggvény.

Bizonyítás

Ellenkező esetben a polinomok különbségének végtelen sok gyöke lenne (Miért?).

Polinomok felbonthatósága

Tétel (Schönemann-Eisenstein)

Legyen $f(x) = f_n x^n + f_{n-1}x^{n-1} + \ldots + f_1 x + f_0 \in \mathbb{Z}[x]$, $f_n \neq 0$ legalább elsőfokú primitív polinom. Ha található olyan $p \in \mathbb{Z}$ prím, melyre

- $p \nmid f_n$,
- $p | f_j$, ha $0 \leq j < n$,
- $p^2 \nmid f_0$,

akkor f felbonthatatlan $\mathbb{Z}$ fölött.

Bizonyítás

Tfh. $f = gh$. Mivel p nem osztja f főegyütthatóját, ezért sem a g, sem a h főegyütthatóját nem osztja (Miért?). Legyen m a legkisebb olyan index, amelyre $p \nmid g_m$, és o a legkisebb olyan index, amelyre $p \nmid h_o$. Ha $k = m + o$, akkor

$$p \nmid f_k = \sum_{i+j=k} g_i h_j,$$

mivel p osztja az összeg minden tagját, kivéve azt, amelyben $i = m$ és $j = o$.

Polinomok felbonthatósága

Bizonyítás folyt.

Így $m + o = deg(f)$, ahonnan $m = deg(g)$ és $o = deg(h)$. Viszont m és o nem lehet egyszerre pozitív, mert akkor $p^2 | f_0 = g_0 h_0$ teljesülne. Így az egyik polinom konstans, és ha nem lenne egység, akkor f nem lenne primitív.

Megjegyzés

A feltételben f_n és f_0 szerepe felcserélhető.

Megjegyzés

A tétel nem használható test fölötti polinom irreducibilitásának bizonyítására, mert testben nem léteznek prímek, hiszen minden nem-nulla elem egység.